

Ruanda TPIR

Antecedents de la creació del Tribunal Penal Internacional

Les atrocitats i els horrors comesos durant la Primera Guerra Mundial, que avui serien considerats *crims contra la humanitat*, varen ser el teló de fons per tal que nasqués la consciència de la necessitat de legislar certs actes i jutjar als seus responsables en tribunals internacionals.

De fet, l'idea d'establir un Tribunal Penal Internacional (TPI) es remunta a després de la Primera Guerra Mundial (1918-1919) quan els països victoriosos volgueren jutjar al Kàiser Guillem II d'Alemanya pel crim d'agressió. Al Tractat de Pau entre les Potències Aliades i Alemanya, firmat a Versalles el 28 de Juny de 1919 (Tractat de Versalles) es varen establir disposicions sobre el judici i la punició dels principals responsables pels crims que varen ser comesos durant la guerra. En el seu article 227, es preveia la creació d'un tribunal especial per a jutjar l'acusat.

Durant el període que va seguir a la Gran Guerra varen ser moltes les temptatives per establir una institució internacional amb competències per tractar aquests temes relacionats amb la pràctica de crims de guerra durant la Guerra, però totes acabarien per fallar.

A la fi de la Segona Guerra Mundial el 1945, es varen crear els primers tribunals criminals internacionals: el Tribunal de Nuremberg i el Tribunal Penal Militar Internacional pe a l'Orient Llunyà. Aquests tribunals varen ser una resposta als horrors del genocidi Nazi a Europa i als crims de guerra japonesos.

La comunitat internacional no podia romandre més callada davant els crims de guerra i els crims contra la humanitat no podrien ser, i no ho serien, ignorats.

A la Conferència de Londres que es va realitzar el 8 d'agost de 1945, va ser adoptada la Carta del Tribunal Militar Internacional que tenia competència per jutjar als individus acusats de la pràctica de *crims contra la pau*, *crims de guerra* i *crims contra la humanitat*.

Va ser amb la creació del Tribunal Militar Internacional de Nuremberg que la noció de crim contra la humanitat (o crim de lesa humanitat) va començar a ser definida. L'estatut del Tribunal de Nuremberg va tipificar com a crims contra la humanitat, els assassinats, l'extermini, l'esclavitud, la deportació i altres actes inhumans comesos contra qualsevol població civil, abans o durant la Segona Guerra Mundial, i les persecucions per motius polítics, racials o religiosos en execució de qualsevol altre crim de competència del Tribunal o relacionats amb els mateixos.

El 26 de juliol de 1945, els Aliats varen anunciar en la Declaració de Postdam la seva intenció de jutjar als oficials japonesos per la pràctica de crims contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat. El 16 de gener de 1946, el General Douglas MacArthur, Comandant Suprem de les Forces Aliades a Japó va aprovar la Carta de Tokio, en la qual es preveia la constitució, la jurisdicció i el funcionament del Tribunal Penal Militar Internacional per el Llunyà Orient.

El final de la Guerra Freda, va tenir alguns efectes importants que despertaren la consciència de la necessitat d'establir un nou ordre mundial, internacional i també el sorgiment de la doctrina dels drets humans. En realitat, els homes no aconsegueixen oblidar-se del que no aconsegueixen castigar i en situacions extremes, parlar sobre això és com si fos una obligació moral.

Als anys 90, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides percep la necessitat de mantenir i restaurar la pau i la seguretat, i va crear els Tribunals *Ad Hoc* per a l'Antiga Iugoslàvia (1993) i per a Ruanda (1994).

En 1993 es va crear el primer dels tribunals internacionals contemporanis per a processar als qui cometessin crims de guerra, crims contra la humanitat i genocidi, el Tribunal Penal Internacional per l'Antiga Iugoslàvia (TPIY). El seu estatus va ser establert a través de la Resolució 827 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides el 25 de Maig de 1993.

L'estatut del Tribunal Penal Internacional (TPI) va ser adoptat el 17 de juliol de 1998 a Roma i va entrar en vigor l'1 de juliol de 2002.

TPIR

El Tribunal Penal Internacional per a Ruanda va ser creat per mitjà de la Res.955 del Consell de Seguretat el 8 de novembre de 1994, després de determinar que la situació a Ruanda "constituïa una amenaça per a la pau i la seguretat internacional". La comunitat internacional es va comprometre a fer respectar el dret internacional humanitari i a enjudiciar als responsables de les infraccions contra aquest dret. Així, *"el TPIR tindrà competència per enjudiciar als responsables del genocidi i altres violacions greus del dret internacional humanitari comesos al territori de Ruanda i a ciutadans de Ruanda responsables del genocidi i altres violacions d'aquesta naturalesa comesos al territori de Estats veïns, en el període que va des de l'1 de gener de 1994 al 31 de desembre de 1994"* (Art.1 del ETPIR)

Els planejats i sistemàtics assassinats en massa del grup minoritari Tutsi a Ruanda, que s'iniciaren com a conseqüència de l'assassinat del president de Ruanda i del president de Burundi el 6 d'abril de 1994, varen ser les últimes massacres perpetrades contra els Tutsis des de l'enderrocament de la família reial Tutsi el 1959. Històricament, les massacres foren comeses al 1959, 1963, 1966, 1973 i després de 1990 gairebé tots els anys següents, el 1991, 1992 i 1993. Durant tots aquests anys el clima d'impunitat que es vivia feia creure als culpables d'aquesta carnisseria que mai serien castigats. Les conseqüències d'això varen ser tràgiques durant els mesos que varen seguir a la primavera de 1994. En un període de tres mesos un milió i mig de persones varen perdre les seves vides en aquell que seria recordat com un dels actes sense precedents, més aberrants i vergonyosos del comportament humà. La comunitat internacional assistia impotent i incapaç d'ajudar a parar el genocidi. Eren clares les evidències de violacions de la llei internacional humanitària i de que havia estat comés un genocidi a Ruanda i era urgent fer alguna cosa per aturar-ho.

El Secretari General de les Nacions Unides va observar en el seu informe del 31 de maig de 1994, sobre la situació a Ruanda que: *"The magnitude of the human calamity that has engulfed Rwanda might be unimaginable but for its having transpired. On the basis of the evidence that as emerged, there can be little doubt that it constitutes genocide, since there have been large-scale killings of communities and families belonging to a particular ethnic group."*

Davant això, el Secretari General de les Nacions Unides va establir una Comissió de Pèrits encarregada de recollir proves de que totes aquestes atrocitats varen ser, de fet, comeses a Ruanda.

En el seu informe final la Comissió de Pèrits va confirmar, amb evidències, que actes de genocidi, d'acord amb la definició de l'article 3 de la Convenció per la Prevenció i la Sanció del Delicte de Genocidi, varen ser comesos pels Hutus contra el grup ètnic Tutsi d'una forma coordinada, planejada, sistemàtica i metòdica. El mateix informe va concloure que, a pesar de que els crims contra la humanitat i les violacions de la llei

internacional humanitària haguessin estat practicats per les dues parts (Hutus i Tutsis), per un costat, no existien evidències que poguessin suggerir que els actes practicats per els Tutsis fossin perpetrats amb la intenció de destruir el grup ètnic Hutu i, per altre costat, no complia el concepte de crim de genocidi tal i com està definit en la Convenció per a la Prevenció i la Sanció del Delicte de Genocidi.

L'octubre de 2004 el Relator Especial de la Comissió de Drets Humans de les Nacions Unides i la Comissió de Pèrits va recomanar l'establiment d'un Tribunal Internacional per a Ruanda. Més important que això, va ser la posició del Govern de Ruanda que, a l'agost de 1994 va instar al Secretari General a la creació d'un tribunal internacional en les mateixes línies que va ser establert el tribunal Penal Internacional per a l'Antiga Iugoslàvia (TPIY).

El Govern expressava l'esperança de que el judici als autors i culpables del genocidi i altres violacions greus de la llei internacional humanitària per un tribunal internacional i imparcial, seria la millor manera d'aconseguir la pau i la reconciliació entre les parts del conflicte.

Vuit mesos després de l'adopció de la Res. 827 (1993) que va establir el TPIY, el Consell de Seguretat va adoptar la Res. 955 (1994) a través de la qual es preveia la creació del Tribunal Internacional per a Ruanda.

A pesar de la seva petició inicial, el Govern de Ruanda va votar contra la resolució, ja que aquesta no complia amb les seves exigències (una d'elles l'aplicació de la pena de mort als antics líders i als que instigaren i cometeren els crims de genocidi) tot i que continuava demostrant el seu recolzament i desig de cooperació amb el Tribunal.

Tot i així, el 8 de novembre de 1994, l'Estatut del Tribunal va ser adoptat a través de la referida Res. 955. El 30 d'abril de 1998, el Consell de Seguretat, mitjançant la Res. 1165 (1998), va esmenar els articles 10-12 de l'Estatut, on s'anomenen els òrgans de l'esmentat tribunal i així mateix, es determina la forma d'elecció dels jutges.

Compta amb un pressupost de 180 milions d'euros per el bienni 2008-2009 i 16 jutges permanents.

El Tribunal Penal Internacional per a Ruanda va emetre la seva primera inculpació sumària el novembre de 1995. El 1998 hi havia tres judicis en curs. Un dels casos presents davant el Tribunal, va ser el judici a l'ex Primer Ministre Ruandès Jean Kambanda. L'ex Primer Ministre es va confessar culpable del delicte de genocidi i posteriorment va ser sentenciat a cadena perpètua. Aquesta va ser la primera vagada que s'ha condemnat a una persona per un delicte de genocidi.

En un judici connex, l'antic alcalde del districte ruandès de Taba, Jean-Paul Akayesu, va ser condemnat el 2 de setembre de 1998 per genocidi contra els ciutadans Tutsi, així com per delictes de violació, tortura i altres actes inhumans, i sentenciat posteriorment a reclusió perpètua.

Un altre cas va ser el del pastor de la església ruandesa, Elizaphan Ntakirutimana, que va ser acusat pel TPIR de conspiració per la comissió de genocidi per fets esdevinguts el 1994 a l'haver promogut que membres de l'ètnia Tutsi busquessin refugi a la seva església i posteriorment permetre l'entrada a oficials Hutus armats i paramilitars duent a terme una massacre d'un dia de duració. Va ser el primer cas on el govern dels Estats Units va entregar a una persona per tal de ser jutjat per un Tribunal Internacional.

Més de 20 cabdills del genocidi de Ruanda varen ser acusats pel Tribunal Penal Internacional per a Ruanda.

Cas Jean-Paul Akayesu

El 6 d'abril de 1994, l'avió on viatjaven el general Juvenál Habyarimana, president de Ruanda, i Cyprien Ntaryamira, president de Burundi va ser abatut per un míssil prop de l'aeroport de Kigali. Tots els que estaven a bord de l'avió varen morir. L'autoria de l'atemptat mai va ser aclarida però el MRNDD (Moviment Republicà Nacional per a la Democràcia i el Desenvolupament) va acusar immediatament al FPR (Front patriòtic Ruandès), i per extensió als Tutsi.

Pocs dies després va tenir inici a Ruanda un dels conflictes armats més violents del continent Africà. Tropes de les FAR (Forces Armades Ruandeses), efectius de la Guàrdia Presidencial i la Policia i paramilitars dels partits Hutus es varen llançar a la caça i extermini dels Tutsi a Kigali.

Es calcula que el nombre de víctimes Tutsi, entre el 7 d'abril i el 18 de juliol de 1994 (data de l'entrada a Kigali de las RPF) va ser superior a un milió i mig (incloent dones i nens).

El món va presenciar el 1994 un dels més horribles i sanguinaris assassinats en massa des de la Segona Guerra Mundial. Pel seu abast i proporcions espantoses que va assolir en tan breu espai de temps, aquest va ser el començament d'un genocidi sense precedents en la història contemporània. Les matances es resumien en tres categories:

(I) Combatents que mataben a combatents; (II) Hutus i militars i forces paramilitars que assassinaven a ciutadans Hutus favorables al repartiment de poder en un context democràtic o simplement perquè volien apropiarse de les seves terres; (III) Hutus que mataben a Tutsis només perquè eren Tutsi. L'assassinat immediat de milers de professionals, polítics, religiosos, intel·lectuals, i altres representants de la *intelligentsia* Tutsi va revelar que el pla de genocidi havia estat minuciosament preparat des de temps enrere. Tot havia estat preparat amb difusió de propaganda anti Tutsi i teories racials sobre l'impossible convivència entre Hutus i Tutsis que varen alimentar l'odi i el rencor acumulats durant dècades.

Jean-Paul Akayesu va néixer el 1953 i va ser membre del MDR (Moviment Democràtic Republicà), també conegut com a MDR-Parmehutu, que era un partit polític ruandès que promovia la ideologia genocida contra els Tutsi. Des d'abril de 1993 a juny de 1994 va ser alcalde de la comuna ruandesa de Taba, on durant el genocidi molts Tutsis varen ser assassinats i d'altres foren subjectes a altres formes de violència i odi.

El 10 d'octubre de 1995 va ser arrestat a Zàmbia i va ser transferit a la Unitat de Detenció del Tribunal a Arusha, Tanzania, el 26 de maig de 1996. El judici va començar el 9 de gener de 1997 i el 2 de setembre de 1998 el TPIR el considerà culpable de genocidi, incitació directa i pública a cometre genocidi i crims contra la humanitat. El 2 d'octubre de 1998 va ser sentenciat a cadena perpètua.

L'ex alcalde va ser acusat d'haver comés 15 crims internacionals, en els quals s'inclouien 2 acusacions de genocidi, 1 d'incitació al genocidi, 7 de crims contra la humanitat i 5 de violacions de l'article 3 de les Convencions de Ginebra. Després d'haver estat provats 9 dels 15 càrrecs, inclòs un de genocidi i d'instigació al genocidi, va ser condemnat a una pena de cadena perpètua.

D'aquesta sentència va ser interposat un recurs, però la Càmera que el va revisar, va confirmar la decisió i va rebutjar tots els fonaments presentats pel recurrent.

Acte/sentència – de 13 de febrer de 1996 (actualitzada el juny de 2007)

20. Pels volts del 20 d'abril de 1994, Jean Paul Akayesu va ordenar a la 'gent local' (local people) i a la milícia matar als intel·lectuals i a les persones influents. Cinc professors de l'escola secundària de Taba varen ser assassinats sota les seves instruccions. Les víctimes varen ser Theogone, Phoebe Uwineze i el seu nòvio (de nom desconegut), Tharcisse Twizyumeremye i Samuel. La 'gent local' i la milícia els va matar amb matxets i utensilis agrícoles davant l'oficina de la comuna de Taba. Pels seus actes amb relació a les situacions descrites als paràgraf 12-13, Jean Paul Akayesu es criminalment responsable per:

*Càrrec 1: **Genocidi**, castigat per l'article 2 de l'Estatut i del Tribunal;*

Pels seus actes en relació als homicidis de 5 professors davant de l'oficina de la comuna com va ser descrit al paràgraf 20, Jean Paul Akayesu va cometre:

*Càrrec 9: **Crims contra la humanitat** (homicidi), castigat a l'article 3 de l'estatut del Tribunal; i*

*Càrrec 10: **Violacions de l'article 3 de las Convencions de Ginebra** (article 4 de l'estatut del Tribunal)*

§664. La Càmera ha donat com a demostrat (fínds beyeond a reasonable doubt) que el 19 d' abril, l'acusat va ordenar a la gent local i a la milícia coneguda com Interahamwer ("Els que romanen junts" o "Els que lluiten junts") la mort d'intel·lectuals.

§.665. La Càmera ha donat com a demostrat que la Interahamwer i la gent local, actuant sota les ordres de l'acusat han matat a 5 professors; (...)

§666. La Càmera ha donat com a demostrat que els 5 professors eren civils i no varen participar en les hostilitats que van tenir lloc a Ruanda el 1994

§.667. La Càmera ha donat com a demostrat que els 5 professors van ser assassinats perquè eren Tutsis.

§668. La Càmera ha donat com a demostrat que quan va ordenar la mort d'aquests 5 professors l'acusat va demostrar la manifesta intenció de matar-los com a part d'un atac generalitzat o sistemàtic contra la població civil de Ruanda per motius ètnics.

§669 – La Càmera determina que quan va ordenar la mort d'aquests 5 professors l'acusat és responsable criminalment i a títol individual per la mort d'aquestes víctimes, en base a l'article 6,1 de l'Estatut.

*§671. La càmera ha donat com a demostrat que la mort d'aquestes 5 persones va constituir un homicidi comés, com a part d'un atac generalitzat o sistemàtic contra la població civil per motius ètnics i, per tant, va constituir *un crim contra la humanitat*. Com a conseqüència d'això, la Càmera decideix que l'acusat és culpable del càrrec 9 de la Sentència (Auto).*

La històrica decisió del TPIR en el cas Akayesu va ser, sens dubte, important també per un altre motiu. L'acusat va ser condemnat no només per haver comés el crim de genocidi sinó també pel crim de violació, el qual va ser considerat per primera vegada com un acte de genocidi i un crim contra la humanitat.

Si considerem la magnitud de les violacions i altres crims sexuals que varen ser comesos durant el genocidi de Ruanda, les acusacions per crims de gènere fetes pel TPIR varen ser insuficients. No obstant, no podem negar l'impuls que va donar la jurisprudència del TPIR amb el cas Akayesu, per a la criminalització i condemna d'aquest tipus de crims.

La força de pau de les Nacions Unides que va estar present a Ruanda abans i durant el genocidi va ser liderada pel General Dallaire. El testimoni del Comandant Brent Beardsley, assistent del General Dallaire, davant del TPIR va ser realment important per tal de demostrar fins a quin punt fou dominant i pervers l'impacte de la pràctica de crims de violació a Ruanda. Quan va ser interrogat sobre les seves conclusions referents a les observacions que feia als cadàvers de les dones ruandeses, va respondre:

'[T]wo things, really. One, when they killed women it appeared that the blows that had killed them were aimed at sexual organs, either breasts or vagina; they had been deliberately swiped or slashed in those areas. And, secondly, there was a great deal of what we came to believe was rape, where the women's bodies or clothes would be ripped off their bodies, they would be lying back in a back position, their legs spread, especially in the case of very young girls. I'm talking girls as young as six, seven years of age, their vaginas would be split and swollen from obviously multiple gang rape, and then they would have been killed in that position. So they were laying in a position they had been raped; that's the position they were in. Rape was one of the hardest things to deal with in Rwanda on our part. It deeply affected every one of us. We had a habit at night of coming back to the headquarters and, after the activities had slowed down for the night, before we went to bed, sitting around talking about what happened that day, drink coffee, have a chat, and amongst all of us the hardest thing that we had to deal with was not so much the bodies of people, the murder of people _ I know that can sound bad, but that wasn't as bad to us as the rape and especially the systematic rape and gang rape of children. Massacres kill the body. Rape kills the soul. And there was a lot of rape.'

Com ha estat mencionat anteriorment, aquest judici va ser un fet important per a la justícia internacional perquè va ser la primera vegada que es va reconèixer la violació com un instrument de genocidi i com un crim contra la humanitat.

No obstant les denúncies de nombroses organitzacions internacionals que havien documentat la pràctica de crims de violació a Ruanda i de les proves que aquest crim era comés sistemàticament com un instrument de guerra i de terror, i com un crim oportunista, els crims de gènere varen ser exclosos en la primera acusació.

El 7 de juny de 1997, després del testimoni d'una dona Tutsi (Testimoni J) en el qual declarava que la seva filla de només sis anys d'edat havia estat violada per tres homes de la milícia Hutu *interahamwe* i que també havia escoltat parlar d'altres violacions, l'acusació inicial va ser esmenada per a incloure els càrrecs de violacions i altres formes de violència sexual comeses a Taba.

El 23 d'octubre de 1997 el TPIR va reprendre els seus treballs. Tot i que Akayesu no va ser acusat d'haver practicat ell mateix aquests crims, era clara la pràctica sistemàtica i organitzada d'aquests i no existien dubtes de que Akayesu instigà la seva pràctica.

En la sentència del 2 de setembre de 1998 Akayesu va ser acusat de 9 dels 17 càrrecs pronunciats contra ell.

Aquestes violacions tingueren com a objectiu destruir física i mentalment els Tutsi, i moltes dones Tutsi varen ser intencionadament assassinades després d'haver estat violades.

El *Amended Indictment* defineix la violació com: “una invasió física de naturalesa sexual comesa contra una persona sota circumstàncies coercitives”.

El TPIR va decidir també que la violació és una forma de tortura que té com objecte “la intimidació, la degradació, la humiliació, la discriminació, el càstig, el control i destrucció d'una persona”

En el que diu respecte a la qüestió de la violència sexual, que inclou la violació, el TRIP la va definir com “qualsevol acte de naturalesa sexual que sigui comés contra una persona d'una forma coercitiva”. La violència sexual no està limitada a una invasió física del cos humà i, per tant, també inclou els actes que involucren penetració o qualsevol altre contacte humà.

Aquesta sentència, que va declarar Akayesu culpable, va ser determinant per a la justícia internacional no només per considerar el crim de violació com un crim de lesa humanitat sinó també com a part del crim de genocidi. De fet, els crims sexuals constitueixen atacs contra poblacions civils, i, per tant, són crims de lesa humanitat.

Relacionat al fet que es consideressin crims de genocidi, es pot dir que aquests crims son actes que tenen el propòsit de destruir un determinat grup de persones tot i que no siguin actes a través dels quals es cometin *directament* assassinats. La Convenció per la prevenció i la Sanció del delictes de Genocidi reconeix que és possible que altres actes destrueixin a un grup i, un d'ells, es el crim de violació.

En conformitat amb les disposicions de la Convenció per a la Prevenció i Sanció del Delictes de Genocidi de 1948, es considera que:

Article 1- “*El genocidi, ja sigui comés en temps de pau o en temps de guerra, es un delictes de dret internacional*” que les parts contractants de la Convenció es comprometen a prevenir i a sancionar.

Article 2- “S'entén per genocidi qualsevol dels actes mencionats a continuació, comesos amb la intenció **de destruir, total o parcialment, a un grup nacional, ètnic, racial o religiós**, com a tal:

- a) Matança dels membres del grup;
- b) Lesió greu a la integritat física o mental dels membres del grup;
- c) Sometiment intencional del grup a condicions d'existència que comportin la seva destrucció física, total o parcial;
- d) Mesures destinades a impedir els naixements en el sí del grup;
- e) Trasllat a la força de nens d'un grup a un altre grup.

Segons l'Estatut del tribunal Penal Internacional (ETPI)- Estatut de Roma de 1998:

Article 6- *S'entendrà per “genocidi” qualsevol dels actes mencionats, perpetrats amb la intenció de destruir total o parcialment a un grup nacional, ètnic, racial o religiós com a tal:*

- a) *Matança dels membres del grup;*

- b) *Lesió greu a la integritat física o mental dels membres del grup;*
- c) *Sometiment intencional del grup a condicions d'existència que comportin la seva destrucció física, total o parcial;*
- d) *Mesures destinades a impedir els naixements en el sí del grup;*
- e) *Trasllat a la força de a un altre grup.*

El Tribunal va concloure que les dones Tutsi:

'were subject to the worst public humiliation, mutilated, and raped several times, often in public, in the Bureau Communal premises or in other public places, and often by more than one assailant. These rapes resulted in physical and psychological destruction of Tutsi women, their families and their communities.'

En resum, varen ser víctimes d'aquestes atrocitats només perquè eren Tutsi.

Aquesta decisió del TPIR, tal com ha estat mencionat al llarg d'aquesta exposició, va tenir repercussions significatives per a la justícia internacional i també per alertar a tota la comunitat internacional de la pràctica d'aquests actes durant el genocidi a Ruanda.

Ja no tenia sentit fingir i oblidar que aquests crims havien estat practicats i tractar-los com si no fossin dignes de rebre la protecció de la justícia internacional. Després del judici a Akayesu la jurisprudència del TPIR reconeix formalment que els crims de gènere són sistemàticament usats com a instruments de guerra que estenen la por i el terror i que arrasen poblacions, que causen danys a les seves víctimes i també a les seves famílies.

Enllaços:

http://www.un.org/depts/dhl/spanish/landmark_sc/topical.htm: Resolució 955 (1994) aprovada pel Consell de Seguretat en la seva 3453ª sessió, celebrada el 8 de novembre de 1994, sobre l'establiment d'un Tribunal Internacional per a Ruanda i l'adopció de l'Estatut del Tribunal.

<http://69.94.11.53/default.htm>: Pàgina oficial a la Web del Tribunal Penal Internacional per a Ruanda (en anglès).

<http://69.94.11.53/default.htm>: AKAYESU, Jean Paul (ICTR-96-4) (en anglès).

<http://www.un.org/ict/actamond.htm>: AKAYESU, Jean Paul (ICTR-96-4) Amended Indictment (en anglès).

<http://www.hirondelle.org/hirondelle.nsf/caefd9edd48f5826c12564cf004f793d/5f2a4e925ca6d356c1256721007c2342?OpenDocument>: *Examination-in-Chief of Brent Beardsley, former aide to the force commander, General Roméo Dallaire, UN peacekeeping mission in Rwanda, Bagasora, Kabiligi, Ntabakuze, Nsengiyumva (ICTR-98-41-T), trial transcript of 3 February 2004.*

http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu3/b/p_genoci_sp.htm: Convenció per a la Prevenció y la Sanció del Delicte de Genocidi.

<http://www.icrc.org/web/spa/sitespa0.nsf/html/5TDM58#3>: Genocidi a l'Estatut del Tribunal Penal Internacional (ETPI) – Estatut de Roma de 1998.